

Sygn. akt V CSK 601/15

POSTANOWIENIE

Dnia 18 maja 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z wniosku D. Sp. z o.o. w K.

przy uczestnictwie G. I. S.A. w upadłości układowej w K.

o wpis hipoteki przymusowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 18 maja 2016 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawczynie

od postanowienia Sądu Okręgowego w G.

z dnia 24 lutego 2015 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

D. sp. z o.o. wystąpiła dnia 30 maja 2014 r. z wnioskiem o wpis hipoteki przymusowej w księdze wieczystej nr [...] na podstawie nakazu zapłaty z dnia 27 maja 2014 r. wydanego w postępowaniu nakazowym Sądu Okręgowego w K. Wniosek ten został zwrócony zarządzeniem z dnia 5 sierpnia 2014 r. wobec nieopłacenia go przez wnioskodawcę na podstawie art. 511¹ § 1 i 2 k.p.c. Zarządzenie to zostało dołączone wnioskodawcy dnia 21 sierpnia 2014 r. a należna opłata została od niego uiszczona w dniu 29 sierpnia 2014 r. Orzeczeniem z dnia 24 września 2014 r. referendarz sądowy uwzględniając wniosek dokonał wpisu hipoteki przymusowej, od którego skargę wniósł uczestnik postępowania G. I. SA.

Postanowieniem z dnia 12 listopada 2014 r. Sąd Rejonowy w Z. uchylił wpis hipoteki przymusowej dokonany w księdze wieczystej [...] przez referendarza sądowego w sprawie Dz. Kw .../14 i oddalił wniosek.

Niesporne było, że do skargi na orzeczenie referendarza w przedmiocie wpisu hipoteki przymusowej uczestnik postępowania dołączył postanowienie z dnia 29 sierpnia 2014 r. X Gu .../14 Sądu Rejonowy w K., wydane w toku postępowania upadłościowego, którym dokonano zabezpieczenia majątku uczestnika przez ustanowienie zakazu obciążania hipoteką nieruchomości będących własnością dłużnika, wydane na podstawie art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 233, ze zm., dalej: „pr. up.”), a w jego sentencji wprost wskazano, że również dotyczy on księgi wieczystej [...].

W tym stanie sprawy Sąd Rejonowy odwołując się do art. 626⁸ § 2 k.p.c. ocenił, że istnieje przeszkoda uniemożliwiająca dokonanie żadanego wpisu w postaci tego orzeczenia zabezpieczającego i uznał skargę za uzasadnioną. Wskazał, że w chwili dokonywania wpisu nie było referendarzowi znane postanowienie o zabezpieczeniu wydane w sprawie [...]. Odwołał się także do regulacji zawartej w art 29 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r., o księgach i hipotece, (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm., dalej: „u.k.w.h.”. Podkreślił, że wniosek o wpis hipoteki został skutecznie wniesiony dopiero 29 sierpnia 2014 r.,

gdyż wnioskodawca nie opłacił go pomimo upływu 7 dni od daty zwrotu tego wniosku (art. 511¹ k.p.c.).

Poza tym podniósł, że zgodnie z art. 360 k.p.c., postanowienia stają się skuteczne w takim zakresie i w taki sposób, jak to wynika z ich treści z chwilą ogłoszenia, a jeżeli ogłoszenia nie było, z chwilą podpisania sentencji. Zatem z chwilą podpisania sentencji postanowienie o zabezpieczeniu stało się skuteczne. Zauważył ponadto, że w drugiej sprawie wnioskodawca domagał się także wpisu hipoteki przymusowej obciążającej nieruchomości zapisaną w księdze wieczystej [...] na podstawie drugiego nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym z dnia 27 maja 2014 r. Sądu Okręgowego w K. Podniósł, że w tych wnioskach wnioskodawca nie zaznaczył, iż hipoteka ma mieć charakter łączny, a nadto nie dokonał podziału sumy hipoteki.

Sąd Rejonowy ocenił, że dokonanie wpisu hipoteki przymusowej, już po wydaniu postanowienia o zabezpieczeniu majątku uczestnika postępowania uznać należy za niedopuszczalne. Wyraził pogląd, że z chwilą wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątku przez ustanowienie zakazu obciążania hipoteką nieruchomości nie wolno było dokonać wpisu hipoteki przymusowej na rzecz wierzyciela. Jako podstawę rozstrzygnięcia wskazał art. 518¹ § 3 w zw. z art. 626⁹ k.p.c.

Apelację od powyższego postanowienia wniósł wnioskodawca, który domagał się jego zmiany i utrzymania w mocy wpisu hipoteki dokonanego przez referendarza sądowego albo też uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy w G. postanowieniem z dnia 24 lutego 2015 r. III Ca .../15 oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego w Z. z dnia 12 listopada 2014 r. [...], którym uchylony został wpis hipoteki przymusowej dokonany w księdze wieczystej [...] przez referendarza dnia 24 września 2014 i został oddalony wniosek.

Ocenił, jako uzasadniony podniesiony w niej zarzut bezpodstawnego uznania nieterminowego uiszczenia opłaty od wniosku i w związku z tym uznał, że wniosek o wpis hipoteki przymusowej wywarł skutek od daty pierwotnego

wniesienia do Sądu, tj. od dnia 30 maja 2014 r. Wskazał, że z przedłożonego przez wnioskodawcę, w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji, potwierdzenia przelewu wynika, że zostało przyjęte do realizacji opłaty sądowej przed upływem 7 dni od daty doręczenia mu zarządzenia o zwrocie wniosku.

Pomimo trafności tego zarzutu, zaskarżone postanowienie uznał za trafne, odwołując się w pierwszym rzędzie do unormowania zawartego w art. 67 u.k.w.h. Podniósł, że skoro wpis hipoteki przymusowej ma charakter konstytutywny, to tym samym hipoteka nie powstaje bez dokonania wpisu. W konsekwencji orzeczoney na podstawie art. 40 pr. up. zakaz ustanawiania hipoteki na nieruchomości dłużnika oznacza, że nie mogą być uwzględnione wnioski o wpis hipoteki także wtedy, jeżeli zostały one złożone przed datą wydania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia, a nie zostały jeszcze ostatecznie rozpoznane. Podkreślił, że zakaz ustanawiania hipotek na majątku dłużnika wydany w ramach postępowania upadłościowego na podstawie art. 37-40 pr. up. jako sposób zabezpieczenia ze swej istoty ma na celu zapewnienie właściwego przebiegu postępowania upadłościowego, a zatem wywołuje skutek do czasu kiedy wpis hipoteki staje się ostateczny.

Jego zdaniem, stanowi on niejako antycypację ustawowego zakazu obciążania majątku dłużnika hipoteką, którego źródłem jest art. 81 ust. 1 pr. up. Podniósł, że po ogłoszeniu upadłości nie można obciążyć składników masy upadłości hipoteką w celu zabezpieczenia wierzytelności powstałej przed ogłoszeniem upadłości i nie ma przy tym wątpliwości, że ten ustawowy zakaz dotyczy także wniosków złożonych przed ogłoszeniem upadłości, z wyjątkiem wniosków złożonych w sądzie co najmniej na sześć miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 81 ust. 2 pr. up.). Zauważył przy tym, że w sprawie wniosek nie był złożony w okresie wcześniejszym niż 6 miesięcy przed datą złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości.

Wskazał także, że w toku postępowania odwoławczego okazało się, iż żądany wpis hipoteki przymusowej nie może być także dokonany ze względu na zakaz zawarty w art. 81 ust. 1 pr. up., gdyż w dniu 2 grudnia 2014 r. została ogłoszona upadłość dłużnika-uczestnika postępowania.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach skarżący zarzucił naruszenie art. 40 pr. up. przez przyjęcie, że wniosek o wpis hipoteki złożony w dniu 30 maja 2014 r. nie może być uwzględniony, pomimo iż został zgłoszony przed datą wydania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia majątku dłużnika przez zakaz obciążenia hipoteką jego nieruchomości, art. 81 ust. 1 pr. up. przez przyjęcie, że wynikający z tego przepisu zakaz wpisu w księdze wieczystej po ogłoszeniu upadłości dłużnika stanowił przeszkodę do uznania dokonanego przez referendarza wpisu hipoteki za prawidłowy, art. 81 ust. 2 pr. up., przez uznanie, że wniosek w sprawie powinien być złożony w sądzie co najmniej na sześć miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, gdy tymczasem referendarz sądowy wpisał sporną hipotekę przed ogłoszeniem upadłości dłużnika, art. 67 u.k.w.h. przez przyjęcie, że wpis w księdze wieczystej przez referendarza nie spowodował powstania hipoteki, a więc iż nie miał charakteru konstytutywnego, art. 29 u.k.w.h. przez przyjęcie, że wpis w księdze wieczystej nie ma mocy wstecznej.

W ramach naruszenia przepisów postępowania zarzucił naruszenie art. 233 k.p.c. przez poczynienie błędnego ustalenia, że wpis hipoteki przymusowej w KW [...] został dokonany po dniu ogłoszenia upadłości; art. 518¹ § 3 k.p.c. przez jego niezastosowanie i przyjęcie, iż wpis hipoteki przymusowej utracił moc z dniem wniesienia przez uczestnika skargi na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie wpisu hipoteki przymusowej; art. 385 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie oraz art. 386 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez jego niezastosowanie. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i jego zmianę poprzez oddalenie skargi na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie wpisu hipoteki przymusowej ewentualnie uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozstrzygnięcia.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Według art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Unormowanie to jest wynikiem tego, że *de lege lata* środek ten przysługuje od orzeczeń prawomocnych. W związku z tym postępowanie przed Sądem Najwyższym toczy się przede wszystkim w interesie publicznym i dlatego jest oparte na odmiennych zasadach niż postępowanie przed sądem apelacyjnym. Usuwa się więc spod kontroli kasacyjnej zarzut obrazy art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 364/06, LEX nr 238975). Taki zarzut, gdyby nie dalsze wyknięte braki podlegające merytorycznej ocenie, mógłby skutkować nawet odrzuceniem skargi kasacyjnej (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 1998 r., III CZ 60/98, OSNC 1998, Nr 11, poz. 190 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, niepubl.). Na marginesie należy zauważyć, że Sąd drugiej instancji wbrew stanowisku skarżącej nie ustalił jakoby wpis hipoteki przez referendarza nastąpił po dniu ogłoszenia upadłości uczestniczki w dniu 2 grudnia 2014 r, lecz tylko wyraził pogląd prawny, że po tej dacie wobec uchylecia przez Sąd pierwszej instancji tego wpisu nie miał podstawy - w wyniku uwzględnienia apelacji - do dokonania ponownego jej wpisu.

Sąd Okręgowy nie naruszył także art. 518 § 3 k.p.c., gdyż wbrew stanowisku skarżącej, nie przyjął, jakoby przez wniesienie skargi na wpis przedmiotowej hipoteki przez referendarza stracił on *lex lege* swą moc; został on natomiast zgodnie z unormowaniem zawartym w tym przepisie na skutek skargi uczestniczki uchylony i wniosek oddalony, zaskarżonym w sprawie apelacją postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 12 listopada 2014 r. W tej sytuacji zasadność pozostałych dwóch zarzutów procesowych mogłaby być rozważana tylko wtedy, gdyby okazały się trafne zarzuty dotyczące prawa materialnego.

Przystępując do ich rozpoznania na wstępie należy podnieść, że w sprawie wystąpił problem relacji art. 40 pr. up. i wydanego na jego podstawie postanowienia z dnia 29 sierpnia 2014 r. X Gu .../14 Sądu Rejonowy w K., wydanego w toku postępowania upadłościowego, którym dokonano zabezpieczenia majątku uczestniczki przez ustanowienie zakazu obciążania hipoteką przedmiotowej nieruchomości, do unormowania zawartego w art. 29 u.k.w.h.

Sąd rozpoznając wniosek o wpis w księdze wieczystej związany jest w zasadzie stanem rzeczy istniejącym w chwili złożenia wniosku i kolejnością jego wpływu (por. uchwała składu siedmiu sędziów - zasada prawna - Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2009 r., III CZP 80/09, OSNC 2010, Nr 6, poz. 84). Innymi słowy, przy rozpoznawaniu wniosku o wpis w księdze wieczystej decydującego znaczenia nie ma, zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c. stan rzeczy z chwili orzekania, lecz - wobec szczególnego charakteru postępowania o wpis w księdze wieczystej - należy na podstawie art. 29 u.k.w.h. w zw. z art. 192 pkt 3, art. 13 § 2, art. 626⁶ § 1 i art. 626⁸ § 2 k.p.c. uznać, że przy wpisie do księgi wieczystej decyduje stan rzeczy z chwili złożenia wniosku (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2015 r., II CSK 769/14, LEX nr 1930445.).

Pomimo rozbieżności w literaturze i orzecznictwie należy przyjąć, że skutek wsteczny wynikający z art. 29 u.k.w.h. związany jest z wpisem już dokonany i występuje dopiero od chwili jego uprawomocnienia się (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2011 r., I CSK 32/11, OSNC ZD 2012, nr 4, poz. 77 i uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 1995 r., III CZP 149/94, LEX nr 24087). Za stosowaniem w sprawach wieczystoksięgowych art. 521 § 1 k.p.c. przemawia zwłaszcza to, że wpis, czy jego wykreślenie od wejścia w życie ustawy o księgach wieczystych i hipotece jest orzeczeniem, a zatem trafnie podniesiono w literaturze, iż jak każde orzeczenie jest instytucjonalnie związane z postępowaniem, w którym wniosek o dokonanie wpisu jest rozpoznawany i w związku z tym staje się skuteczny z chwilą uzyskania prawomocności.

Tymczasem, w sprawie wpis spornej hipoteki wobec skargi na orzeczenie referendarza nie wygasł, lecz nie uprawomocnił się i do tego środka zaskarżenia uczestniczka dołączyła orzeczenie zabezpieczające postępowanie upadłościowe ustanawiające zakaz obciążania hipoteką nieruchomości będących własnością dłużnika. W dodatku przez jej uwzględnienie wpisana w księdze wieczystej hipoteka przestała istnieć z dniem wydania przez Sąd Rejonowy w Z. postanowienia z dnia 12 listopada 2014 r. którym uchylił on wpis hipoteki przymusowej dokonany w księdze wieczystej [...] przez referendarza sądowego w sprawie Dz. Kw .../14 i oddalił wniosek. Nie był więc skuteczny zarzut obrazy art. 67 u.k.w.h.

Trzeba zgodzić się ze stanowiskiem, że w sprawach nieuregulowanych w prawie upadłościowym mają odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu postępowania cywilnego (por. art. 37 pr. up. w zw. z art. 396 k.p.c.). Zgodnie więc z art. 360 k.p.c. postanowienie z dnia 29 sierpnia 2014 r. wydane na posiedzeniu niejawnym wywołało skutek w postaci zakazu ustanawiania między innymi na przedmiotowej nieruchomości uczestniczek hipotek od tej daty (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2013 r., II CSK 130/13, niepubl.). Sąd wieczystoksięgowy po otrzymaniu tego orzeczenia był nim związany (art. 365 § 1 w zw. z art. 361 i art. 13 § 2 k.p.c.), a zatem skoro jeszcze nie rozstrzygnął skargi to nie było podstawy do utrzymania w mocy zaskarżonego, a zatem nieprawomocnego wpisu.

Artykuł 29 u.k.w.h. jest przepisem ogólnym ustanawiającym w postępowaniu wieczystoksięgowym zasadę wstecznej mocy wpisu, natomiast art. 40 pr. up. reguluje odmienną materię zakładając skuteczność wydanych orzeczeń o zabezpieczeniu z chwilą ich ogłoszenia, a jeżeli ogłoszenia nie było z chwilą podpisania sentencji. Taki kierunek wykładni jest także podyktowany funkcją między innymi art. 40 pr. up., który został ustanowiony dla ochrony majątku zagrożonego upadłością (por. odpowiednio uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1994 r., III CZP 4/94, OSNC 1994, nr 9, poz. 170 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2011 r., V CSK 220/10, niepubl.). Z zasygnalizowanych względów art. 29 u.k.w.h. nie miał w sprawie zastosowania. Sąd Rejonowy przy rozpoznaniu skargi w dniu 12 listopada 2014 r. był związany orzeczeniem zakazującym wpisu hipoteki z dnia 29 sierpnia 2014 r.

Nie były też skuteczne zarzuty obrazy art. 81 ust. 1 i 2 pr. up. przede wszystkim z tego względu, że Sady *meriti* w sprawie ich nie stosowały. Rozważania ich dotyczące służyły jedynie na wskazaniu argumentów natury systemowej za przyjętym kierunkiem wykładni art. 40 pr. up. i art. 29 u.k.w.h.

Z przedstawionych względów skargę kasacyjną należało oddalić (art 398¹⁴ k.p.c.).

aj